

Over slaven en marrons in Suriname

DEEL 1: HERLEIN, EEN FRIES IN SURINAME (1718)

NB Dit is een zichtexemplaar. Het toont u de titelpagina, inhoudsopgave, voorwoord, serie-overzicht en enkele representatieve pagina's.

Inhoud

INLEIDING	3		
1 DE SLAVENHANDEL GEORLOOFD? ENKELE PREDIKANTEN EN ARTSEN TUSSEN 1638 EN 1769 AAN HET WOORD	4		
1 Predikant Udemans (1638)	4	6 De kleding van de slaven	19
2 Predikant Price (1676)	4	7 Bestaansmiddelen van de slaven	19
3 Predikant Hondius (1678)	5	8 Voeding	19
4 Jacobus Capitein (1742)	6	9 Het karakter van de slaven	20
5 Arts Philip Fermin (1754)	7	10 Huwelijk en gezin bij de slaven	20
6 Arts D.H. Gallandat (1769)	10	11 De godsdienst van de slaven	21
		12 Verzet en straffen	22
		13 Weggelopen slaven	23
		14 Begrafenisrituelen	24
2 DE FRIES J.D. HERLEIN OVER SLAVERNIJ IN SURINAME (1718)	12	BEGRIPPEN	25
1 De woningen op de plantages	13	COLOFON DEEL 1	27
2 De winstgevendheid van een plantage	13	DE DELEN IN DEZE SERIE	27
3 Plantagebewoners	15		
4 Aanvoer van de slaven	17		
5 Christendom en slavernij	17		

Inleiding

Tussen 1989 en 1993 is bij de rijksuniversiteit van Leiden in het kader van het project *Bouwstenen voor intercultureel onderwijs* een serie bronnenboekjes over de Surinaamse geschiedenis samengesteld door Leidse en Surinaamse historici, docenten en studenten. Doelgroepen waren docenten, schrijvers van schoolboeken, studenten en leerlingen die dieper op een onderwerp willen in gaan dan in het gewone geschiedenisonderwijs mogelijk is.

Anders dan in de oorspronkelijke serie staat in deze digitale opvolger in elk deeltje één auteur centraal. Ook is er aanvullend beeldonderzoek gedaan.

De Nederlandse overheid heeft het geschiedenisonderwijs met Tien Tijdvakken, Kenmerkende Aspecten, Historische Contexten, verplichte voorbeelden en een canon zodanig volgepropt dat de voorschriften onuitvoerbaar geworden zijn. Een toenemend aantal docenten trekt zich noodgedwongen of met genoegen steeds minder van de voorschriften aan. Zo ontstaat er onbedoeld door de overheid meer ruimte voor niet-westerse geschiedenis die er in de overheidsvoorschriften zeer bekaaid vanaf komt.

Wie op zoek gaat naar stemmen van ooggetuigen uit de tijd van de slavernij zal tot zijn teleurstelling ervaren dat vooral van blanke ooggetuigen indrukken bewaard zijn gebleven. Toch was het ook mogelijk een apart deel, '13: Stemmen van slaven en marrons' samen te stellen. Indirect komen in andere deeltjes ook slaven en marrons aan het woord.

Veel beschreven daden en gedachten zullen de haren van de huidige lezer ten berge doen rijzen. Dat overkwam, zo maken sommige bronnen duidelijk, ook veel blanken in de tijd van de slavernij. Uit de bronnen blijkt dat er toen zowel onder de blanke als onder de gekleurde bevolking zeer verschillend over slaven en de slavernij werd gedacht.

Uit de geraadpleegde bronnen zijn alleen fragmenten geselecteerd die met de slavernij in Suriname te maken hebben. De cursieve teksten en de meeste (tussen)titels zijn van ons. Het taalgebruik in de oude bronnen is zoveel mogelijk gehandhaafd.

Voor het leesgemak hebben we sommige woorden in de moderne spelling geschreven, bijvoorbeeld 'zo' in plaats van 'zoo', 'slaven' in plaats van 'slaaven', 'gewichtig' in plaats van 'gewigtig' en 'sche' aan het eind van een woord is gewijzigd in 'se'.

Uit historische en taalkundige overwegingen wijzen we het elimineren van woorden, bijvoorbeeld 'slaaf' vervangen door 'tot slaaf gemaakte' af. Slavernij bestond eeuwenlang onder veel volken; niet alleen onder Europeanen, ook onder Afrikanen en Arabieren bijvoorbeeld. Velen werden niet tot slaaf gemaakt maar als slaaf geboren. Beseffen dat de inhoud van begrippen in de loop van de tijd verandert en dat ze in dezelfde tijd verschillend worden geïnterpreteerd, is raadzamer en haalbaarder dan te pogen begrippen te vervangen.

1 De slavenhandel geoorloofd? Enkele predikanten en artsen tussen 1638 en 1769 aan het woord

1 PREDIKANT UDEMANS (1638)

De predikant Godefridus Cornelisz. Udemans uit Zierikzee schreef in 1638 "t Geestelyck Roer Van 't Coopmansschip.' Het boek werd veel gelezen en beleefde een herdruk in 1640. De schrijver gaat uitvoerig in op de slavenhandel.

'Aangaande de heidenen en mohammedanen: die mogen door de christenen als slaaf gebruikt worden, mits ze in een rechtvaardige oorlog gevangen zijn gemaakt, of van hun ouders of andere wettige meesters voor een eerlijke prijs zijn gekocht, zoals dat in Angola gewoonlijk schijnt te gebeuren. Want dit is in overeenstemming met de Goddelijke Wet (Levit. 25:44-46).

Als de christenen zulke heidense slaven gebruiken, dan moeten zij ze behandelen volgens de regels van de Heilige Schrift, in alle redelijkheid en menselijkheid, zoals ons christelijk geloof met zich meebrengt; dat wil zeggen, ze moeten in de eerste plaats zorg dragen voor hun zielen, opdat ze tot het ware geloof bekeerd mogen worden, gelijk Abraham, de vader der gelovigen, zorg droeg voor zijn dienstknechten ... En bij het heersen over hun lichamen moeten zij bedenken, dat de slaven ook een Heer in de hemel hebben en dat Hij geen verschil maakt tussen personen.

Wanneer ze door hun meesters mishandeld of getiranniseerd worden, dan geeft de Heer hen verlof om weg te lopen en Hij wil niet dat iemand bij wie zulke arme slaven hun toevlucht zoeken, hen verraden zal of in de handen van hun meesters zal overleveren (Deut. 23: 15-16).'

2 PREDIKANT PRICE (1676)

John Price (±1620-1677) woonde in zijn jeugd op een van de kleine Antillen. In 1661 werd hij als predikant beroepen bij de Engelse gemeente in Den Haag. Het wilde echter meer dan prediken en ging het als zijn levenstaak zien een kolonie te stichten. Hij wist velen voor zijn plannen te winnen en diende op 19 Januari 1675 een plan in bij de Staten van Holland om een nederzetting te stichten aan den mond der Oyapock, de oostelijke grensrivier van Frans Guyana. De Staten keurden zijn plan goed, de kolonie zou onafhankelijk van de WIC rechtstreeks onder het gezag van de Staten staan. De Staten betaalden de overtocht van de kolonisten en zegde toe een leger van 125 man te zullen onderhouden. De kolonisatie zou uitlopen in een reeks van rampen. Price kwam bij gevechten om in 1677. De meeste van de overlevenden keerden in 1678 terug naar de Republiek.

John Price beschreef vooraf de in zijn ogen grote voordelen van zijn kolonisatieplan in verschillende geschriften. Uit één daarvan 'Beschrijvinge van Guyana, discourerender wyse voorgesteld tusschen een boer, burger, schipper, en een Haegsche bode' volgt hieronder een fragment waarin de schipper over de slavernij het volgende zegt tegen de boer.

'Zie ook het voorbeeld van Cham en zijn zonen: de slavernij is allereerst vanwege zijn zonden ingesteld.

Dat de slavernij in het Nieuwe Testament is afgeschaft moet nog bewezen worden en zo lang dat niet gebeurt, houden de wetten van het Oude Testament stand. Maar wijs mij toch zo'n passage die dat bewijst.

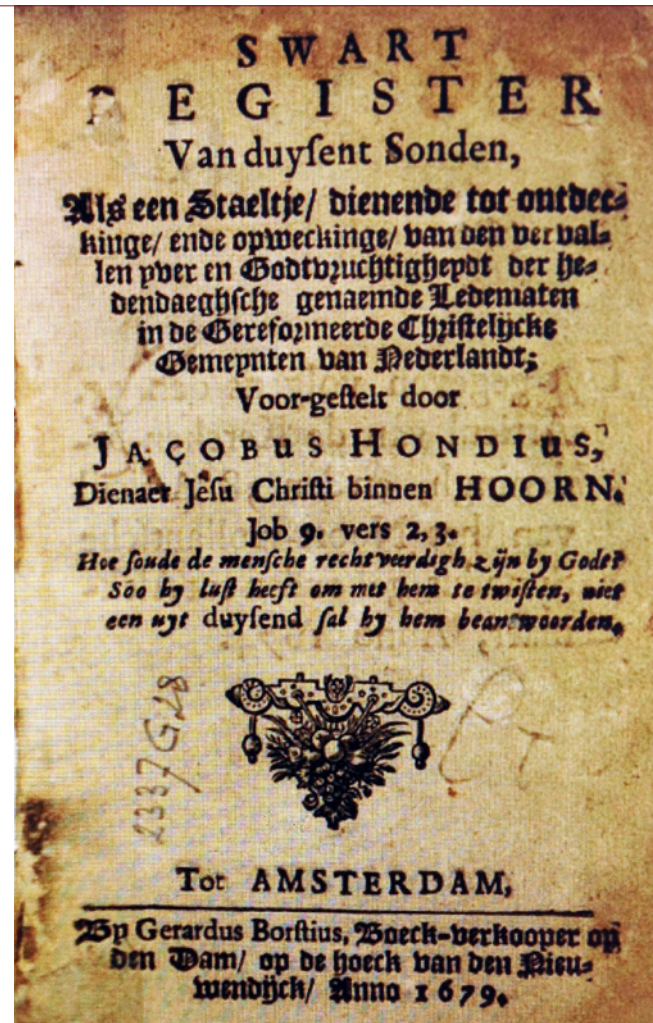
Ik beken wel dat Christus ons heeft vrijgemaakt van de slavernij van de zonde en de duivel, die geestelijk is, maar niet van de lichamelijke slavernij. Want zelfs de gelovige slaven, of, zoals onze vertaling zegt, dienstknechten (hoewel ik zeker weet dat er in het Grieks slaven staat), worden overal gemaand gehoorzaam te zijn aan hun heren, niet alleen aan de goede en bescheidene, maar ook aan de harde (Col. 3:22 en verder).

Zo ziet men ook in de brief van Paulus aan Philemon, dat, toen de slaaf Onesimus van zijn heer was weggelopen, hij door Paulus naar zijn heer Philemon werd teruggezonden. Het is er dus verre van dat de slavernij in het Nieuwe Testament zou zijn afgeschaft, zij is er juist krachtig bevestigd en vastgelegd.'

3 PREDIKANT HONDIUS (1679)

Een ander predikant, Jacobus Hondius, schreef in 1679 'Swart register van duysent sonden.' In het boek somt hij de duizend zonden van zijn tijd op. Over één daarvan, de slavernij zegt hij het volgende:

'(Ook) zondigen zodanige mensen die, hoewel zij lidmaat zijn, nochtans slaven kopen om die weer te verkopen en met die ellendige mensen hun koophandel te drijven, zoals met andere waren en goederen, alsof hetmaar beesten waren: het zijn immers mensen van een en dezelfde natuur, gelijk zijzelf. En al wordt zulke slavenhandel gedreven door niet alleen joden, mohammedanen en heidenen, maar ook door zogenaamde christenen, als Spanjaarden, Portugezen en anderen, ja ook door de Hollanders, dan behoorden de gereformeerde lidmaten zich toch niet te besmetten met zulke onbarmhartige koophandel, maar geheel te handelen in de vreze des Heren, opdat het geld dat ze verdienen hun niet tot een vloek, maar tot een zegen mag worden.'

2 J.D. Herlein over slavernij in Suriname (1718)

Over de auteur van de *Beschryvinge van de volkplantinge Zuriname* is weinig bekend. Het boek verscheen in 1718 onder de initialen 'J.D. HI.' Herlein was een Fries, die in het begin van de 18de eeuw in Suriname woonde. Hij vertrok vandaar in 1716. Herlein droeg zijn boek op aan de Sociëteit van Suriname en in het bijzonder aan Gouverneur Van Veen. Het was het eerste grotere, samenvattende werk over Suriname en het beleefde al binnen een jaar een herdruk.

1 DE WONINGEN OP DE PLANTAGES

'Het huis van een planter ziet eruit als het huis van een rijk man, of als een aantrekkelijke grote hereboerderij. Voor het huis van de plantage loopt meestal een pad waarlangs verschillende soorten sinaasappelbomen staan met zure en zoete sinaasappels. Ook staan er weelderige bomen met 'lemmetjes', dat zijn kleine zure limoenen, en verder nog bomen met allerlei lekkere vruchten die in de keuken te gebruiken zijn.

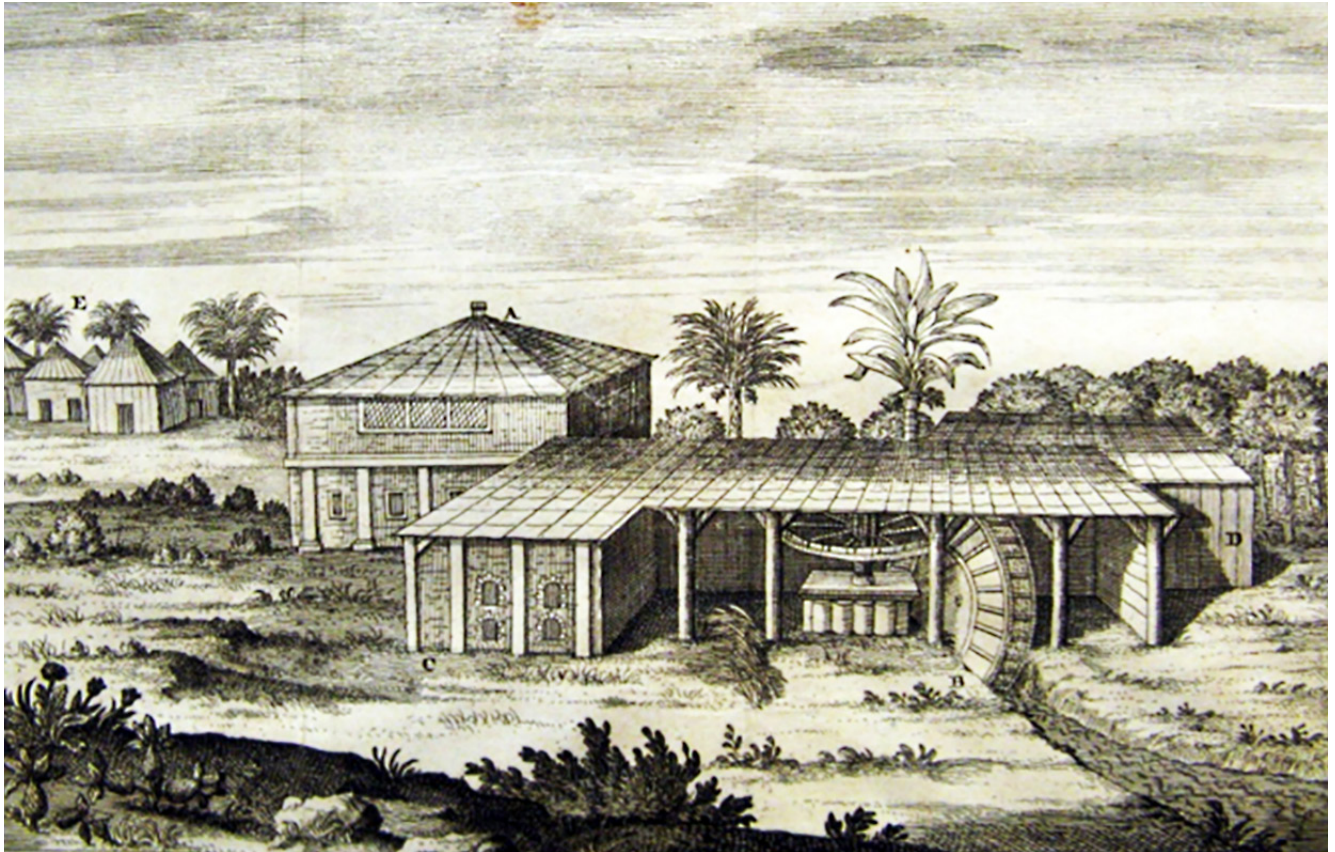
Hoeveel voordelen het heeft om hier te wonen boven alle andere aantrekkelijke woningen en boerderijen, blijkt wel uit het feit dat hier in een paar jaar al tweehonderd plantages zijn gekomen, die allemaal dwars op de rivier liggen, en waarvan de huizen bij de rivier staan. De meeste plantages zijn tegenwoordig voorzien van goede woonhuizen. De huizen zijn allemaal van hout gemaakt. Sommige zijn bedekt met houten dakpannen, en andere zijn bedekt met grote zogenaamde tas bladeren. Binnenin de huizen zijn meestal twee tot

ten hoogste vier kamers, die allemaal gelijkvloers gelegen zijn. Een zolder of vliering is er niet.

De huisjes en de woningen van de zwarte slaven of negers zijn van gespleten hout, dat in latten of dunne stokken is gehakt, zo dik als een spar, in plaats van gezaagde planken, en allemaal bedekt met de hierboven al genoemde tas bladeren. De huisjes staan vaak in een halve cirkel naast het woonhuis van de planter of erachter. Ze zijn 20 tot 40 voet in het vierkant, en zien er meestal samen uit als een klein dorp. In elk huisje zijn ongeveer zes tot acht aparte kamertjes en er wonen twee tot drie gezinnen in. Als bed gebruiken zij bijna nooit hangmatten om in te slapen. De slaven hebben, net zoals de Indianen, slechts een harde cederhouten plank als rustplaats voor hun naakte lichaam. Achter het woonhuis van de planter, naast de andere gebouwen, ziet men het vruchtdragende, met suikerriet beplante, land. Ook heeft men uitzicht op de uitgestrektheid van het land en de eenzame wildernissen.'

2 DE WINSTGEVENDHEID VAN EEN PLANTAGE

'De eigenaars van de plantages, die alle langs de rivieren en kreekten zijn aangelegd, kunnen goed leven van de plantages, vooral wanneer ze in staat zijn veel geld in de plantages te steken. Want het land, dat aan de planters wordt uitgedeeld zonder dat ze daar iets voor hoeven te betalen, brengt niet alleen de aanzienlijke som geld op die

Een afbeelding uit het boek van Herlein.

A: het woonhuis van de planter; B: de suikermolen; C: het stookhuis; D: het magazijn; E: de slavenhutten.

nodig was voor de beplanting, maar brengt bovendien in enkele jaren een aanzienlijk bedrag aan winst op. Er zijn genoeg voorbeelden te noemen van mensen die weinig bezaten, en alles zelf hebben moeten aanleggen en beginnen, met het krediet dat de behulpzame Edele Maatschappij de nieuwe planters verleent. Deze mensen zijn in enkele jaren uit de schulden geraakt, en hadden van dat moment af een rijk stuk land in eigendom.

Om een plantage aan te leggen zou er bijvoorbeeld als volgt gerekend kunnen worden:

- vijftig slaven, zowel mannen als vrouwen van 250 gulden per stuk, kosten 12.000,-
- vier paarden en vier ossen voor het werk dat door beesten gedaan moet worden kosten 1600,-
- woonhuis, molen en koeiestal 6 000,-
- voor het voedsel en voor enkele gereedschappen voor de plantage 3000,-
- totaal 23.100,-

Op deze manier kan een suikerplantage aangelegd worden, waarvan de planter of geldschieter in 18 tot 20 maanden zijn uitgegeven geld weer terug heeft, want hoe meer slaven er zijn op een plantage, hoe meer grond er is.'

3 PLANTAGEBEWONERS

'De bewoners van de plantages zijn Europeanen, afkomstig uit verschillende landen. De eigenaar wordt, wanneer hij op de plantage woont, 'planter' genoemd. Maar wanneer hij geen zin meer heeft om op de plantage te wonen, gaat hij in Paramaribo of weer in zijn vaderland wonen, en dan stelt hij een opzichter aan die bekend is met

het leven op de plantage. Deze noemt men 'directeur' en aan hem laat de planter alles over.

De planters die op hun gemak gesteld zijn, nemen ook wel een directeur bij zich. De bedienden daaronder zijn een boekhouder, een wondheler en een blankofficier en een bastiaan. Maar er zijn niet altijd precies dezelfde bedienden.

Op sommige plantages is ook een blanke molenmaker die dan tevens huistimmerman is. Ook kan er, om het personeel volledig te maken, een blanke kuiper zijn, of een zwarte die dat geleerd heeft.

De taak van de boekhouder is, alles wat de plantage op- en afgaat aan te tekenen. Ook moet de boekhouder brieven schrijven, en als er suiker gestookt wordt op zijn beurt de nachtdienst waarnemen, om erop toe te zien dat de slaven goed werken. Zijn jaargeld is 200 tot 250 Surinaamse guldens.

De wondheler moet alle blanken en zwarten die op de plantage zijn genezen. Als hij een inschikkelijke meester heeft kan hij ook wat extra geld verdienen door de zieken op de naastgelegen plantages te genezen. Bovendien neemt hij op zijn beurt ook de nachtdienst waar. Zijn jaargeld is 150 tot 200 Surinaamse guldens.

Een blankofficier moet dagelijks tweemaal naar het veld gaan om te zien waar de slaven mee bezig zijn en wat ze gedaan hebben, om dit vervolgens aan zijn meester te berichten. Hij gaat 's morgens en 's avonds naar het veld, omdat het 's middags te heet is. Ook neemt hij de nachtdienst waar. Zijn jaargeld is 80, 90 of 100 Surinaamse guldens.

De molenmaker krijgt jaarlijks 150 tot 300 gulden, en moet soms voor zijn meester, als hij niets te doen heeft, op andere plantages gaan werken. Sommigen van hen krijgen gedurende een jaar of drie 30 tot 40 gulden per maand, maar dan is er wat veel te doen en moeten ze soms een nieuwe molen of een huis maken.

De bastiaan moet de hele dag in het veld zijn, en ziet nauwkeurig toe of de slaven goed werken. 's Avonds bericht hij alles aan zijn meester,

Over slaven en marrons in Suriname

COLOFON DEEL 1

Samenstelling eerste uitgave

Loes Alink, Leo Dalhuisen, Christien Dubbeldam, Marjan Eijgenraam,
David Kips, Elise Storck, Rolf Roth, Aad van de Wijngaart

Redactie heruitgave

Liesbeth en Leo Dalhuisen

Ontwerp en vormgeving

Hannie van den Berg Grafische Vormgeving en DTP

Beeldverantwoording voor deze serie

Surinaams Museum Paramaribo, Universiteitsbibliotheken van
Groningen en Leiden, Rijksmuseum Amsterdam, Zeeuws Archief

Heruitgegeven door

historypicturesanddocuments, 2017

Contact

info@historypicturesanddocuments.com

DE DELEN IN DEZE SERIE

- 1 Herlein, een Fries in Suriname (1718)
- 2 Hartsinck, een regent (1770)
- 3 Stedman, een militair (1796)
- 4 Lammens, een jurist (±1815-±1835)
- 5 Kuhn, een arts (1827)
- 6 Benoit, reiziger, tekenaar en schrijver (1829-1831)
- 7 Bosch, een predikant (1843)
- 8 Teenstra, een landbouwkundige en abolitionist (1835-1842)
- 9 Kappler, militair, koopman en bestuurder (1836-1842)
- 10 Van Hoevell, Kamerlid en abolitionist (1854)
- 11 Wolbers, onderzoeker en abolitionist (1861)
- 12 Winkels, blankofficier, tekenaar en schrijver (1839-1893)
- 13 Stemmen van slaven en marrons
- 14 Planters aan het woord (1787-1859)
- 15 Plakkaten: de slavernij geregeld

Verkrijgbaar bij:

historypicturesanddocuments.com